

A CD-ROM technika hatása egy könyvtárhasználati oktatási programra

Az Atlantában található Georgia Állami Egyetem William Russel Pullen Könyvtára mindig igyekezett megfelelni az új technikai kihívásoknak. Az 1980-as évek elején a könyvtárosok által a Dialog és a BRS szolgáltatóközpontoknál végzett online információkeresések álltak tevékenységük központjában, ezeket az egyetemi közösség és környezetük is igénybe vette. Az 1986-87-es tanévben már több mint 800 keresést végeztek.

A Pullen Könyvtár a CD-ROM-kiadványok közül elsőként az Infotracot, majd a Datexet és a SilverPlatter ERIC-jét szerezte be. A következő években tizenhárom adatbázissal és tíz munkaállomással egészült ki a CD-ROM szolgáltatás, megjelent a könyvtárban pl. a Medline, az ABI/Inform és az MLA. Ezenkívül tároló funkciójának megfelelően különböző kormányzati dokumentumokat is ilyen formában kapott meg a könyvtár. Ennek következtében át kellett gondolnia szerepét a felhasználók oktatásában.

Felhasználói reakciók

Az új technika fogadtatása rendkívül lelkes volt. Az üzleti és pedagógiai területen tanuló hallgatók zöme felfedezte, hogy ezzel az eszközzel forradalmasíthatja kutatásait. A korábban a könyvtárosokkal végeztetett tértízes online keresésekkel összevetve három előnyt találtak: maguk végezheték a keresést, nem volt közvetlen költségük, azonnal megkaphatták az eredményeket. Az eddig nyomtatott indexeket használó kutatók is hatékonyak találták a CD-ROM technikát.

A könyvtárosok itt is tapasztalhatták David Taylor megállapításának az igazát, vagyis egy „új keresztmetszet kialakulását a könyvtárban”, valamint azt, hogy „a CD-ROM olyan szolgáltatásnak tűnik, amelyet az emberek annyira megszeretnek, hogy sohasem tudunk majd eleget nyújtani belőle számukra”. A tájékoztató pultnál nagyon megélénkült a forgalom, a könyvtárosok az új rendszerek használatát tanították, és mellette technikai problémákkal is foglalkozniuk kellett. Nem szabad tehát alábecsülni a használathoz szükséges emberi erőforrásokat. A könyvtárosok a régebben más feladatokra fordított idejük nagy részét a CD-ROM szolgáltatásnál töltötték, csúcsidőben másokat is ide kellett irányítani a személyzetből. Emellett a könyvtárközi másolatkérelmek száma látványosan megnőtt.

A CD-ROM technika bevezetése a könyvtárhasználati oktatásban

A Pullen Könyvtár tájékoztató osztályának hagyományos alaptevékenysége volt a könyvtárhasználat oktatása. A könyvtárgépesítés időszaka előtt ez a nyomtatott indexekre és referálólapon, valamint a cédulakatalógusra irányult. Mihelyt bevezették az OLLI-nak nevezett új online katalógust, ennek használata is a képzési program része lett. Az OLLI-terminált összekapcsolták egy Electrohome nevű vetítővel, így az egész tanterem számára láthatóan ki tudták vetíteni a terminál képernyőjét.

Az első CD-ROM-kiadvány telepítésekor az összes tájékoztató könyvtáros intenzív tanulási időszakot élt meg. Voltak, akik online kereséssel korábban nem foglalkoztak, nekik azt is fel kellett ismerniük, hogy szükség van a CD-ROM technika használatára a tájékoztató pultnál és a könyvtárhasználat oktatásában.

Következő lépésként írásos tájékoztató anyagokat kellett készíteni, részben a Boole-algebra alkalmazásáról a keresési stratégiában, részben az egyes keresőprogramokról és adatbázisokról.

Hamarosan a könyvtárhasználat oktatásának is részévé vált a CD-ROM technika, minthogy nagy igény mutatkozott iránta. Ez lehet a csali, amivel az alsóéves hallgatókat be lehet vonni a kutatási folyamatba, és le lehet győzni a könyvtárraktól való félelmüket.

Az oktatás érdekében egy CD-ROM-olvasó és sok program került a könyvtárhasználat oktatására szolgáló tanterembe. A legtöbb cég megengedte régi lemezeik ingyenes használatát az oktatásban. A CD-ROM-keresés folyamatát is sikerült kivetíteni, így az online katalógus használatával párhuzamosan ezt is hatékonyan lehetett demonstrálni.

A CD-ROM technika oktatása a Georgiai Állami Egyetemen

Először az oktatók ismerkedtek meg az új technikával. A képzés kezdete az adatbázisok és nyomtatott változataik összehasonlítása volt. A hangsúly azon volt, hogy a fogalmak összekapcsolásával a számítógépes keresés milyen többletet nyújt. A bemutatás után az oktatók választásuk szerint használhattak CD-ROM-kiadványokat a tájékoztató osztályon. A tájékoztató könyvtárosok megadták számukra a szükséges segítséget.

Ez a megközelítés több szempontból is sikeres volt. Felismerhették, hogy könnyű a használata, a keresés alapos, a szakterületek összekapcsolhatók a Boole-operátorok segítségével. Ugyanakkor azok az oktatók, akik nagy csoportok számára rövid határidővel írtak elő keresést az ERIC-ben, ezután realisabb határidőt szabtak meg, mert megtapasztalták, hogy hány hallgató használhatja az új technikát egyszerre.

CD-ROM-demonstrációk

A hallgatók órarendjéhez igazodva került sor a hallgatóknak tartott bemutatókra. Hirdetések jelentek meg az iskola napilapjában, faliújságokon, röplapokon stb. A tájékoztató pultnál lehetett feliratkozni. Először kevesen jöttek, mert a demonstrációkra meghatározott szakterületeken került sor. Az általánosabb témák növelték a látogatottságot. Jelentkezéskor a hallgatók megjelölhették az őket érdeklő szakterületet. Ez a megoldás sikeresnek bizonyult.

A demonstrációk és az írásos anyagok enyhítik a tájékoztató könyvtárosokra háruló nyomást, így megéri a befektetett munkát.

A könyvtárhasználat oktatásában részt vevő csoportok

A könyvtárhasználat oktatásán belül a CD-ROM technika feltehetőleg a tantárgyakhoz kapcsolódó csoportos oktatásra gyakorolta a legnagyobb hatást. Ez a minden negyedévben sorra kerülő képzési forma az elsőévesektől a posztgraduális képzésben részt vevőkig sokakra kiterjed.

A CD-ROM technika megjelenése előtt a fő cél a hagyományos nyomtatott indexek és egyéb tájékoztató eszközök áttekintése, valamint az online katalógus bemutatása volt. Most már a CD-ROM technika is kapott egy blokkot a képzésben, időtartama a csoport jellegétől függ. A pedagógiaszakos diákok elsősorban az ERIC CD-ROM adatbázis használatáról akarnak tanulni, az alsóbb éveseknél is szerepelnek a CD-ROM-kiadványok, de nem ezek állnak a középpontban.

A tájékoztató könyvtárosoknak eltérő a véleményük arról, mennyit kell elmondani a CD-ROM-kiadványokról az alsóbb éveseknek. Egyesek szerint elég csak megemlíteni őket a hagyományos képzés keretében, mások szerint legalább demonstrációra szükség van. Szerintünk tájékoztatni kell a hallgatókat a CD-ROM-kiadványokról, és biztatni kell őket a külön CD-ROM-oktatásban való részvételre.

Az oktatók gyakran kérték, hogy a csoportjuknak tartott könyvtárhasználati oktatás keretében

mutassunk be egy vagy több CD-ROM-kiadványt is, sokszor pedig kizárólag CD-ROM-oktatást kértek. A könyvelés egyik professzora a *Compact Disclosure* adatbázist akarta megismertetni hét hallgatójával, és ennek eredményeként a hallgatók gyakori felhasználókká is váltak. Várható, hogy a jövőben több felsőbb éves csoport akar majd megismerni meghatározott adatbázisokat (a pedagógiával foglalkozók az *ERIC*-et, a marketing, menedzsment és más üzleti területek diákjai az *ABI/Inform*-ot, mások a *Medline*-t stb.). Valószínűleg nemcsak demonstráció és megbeszélés lesz, hiszen az adatbázisok minél jobb használatához meg kell ismerniük a Boole-algebra alkalmazását, a teauruszok használatának fontosságát, a csonkolást, a keresőkérdés kialakításának módját. Így képesek lehetnek mélyebb keresésre is, jobban használhatják a különböző forrásokat, és jobban tanulhatnak.

Az adatbázisok kiválasztása a kereséshez

A jövőben változások is várhatók. Többet kell beszélni az egyes adatbázisok tartalmáról. A diákok hajlamosak az egydimenziós gondolkodásra, minden kérdésükre és igényükre egyazon adatbázisból várják a választ. Ahogy az adatbázisok száma növekszik, nyilvánvalóbbá válik, hogy több adatbázis is szolgáltat releváns információt egy adott témára.

Arra is ösztönözni kell a diákokat, hogy ne csak azt az egy adatbázist használják, amelyet már megszoktak. Az orvosi és betegápolási képzésben részt vevők például ismerik az *Index Medicus* és a *Medline* CD-ROM-változatát, de arról már nem tudnak, hogy a *PsycLIT* adatbázisban is található releváns tételeket, amelyek a *Medline*-ből nem jönnek elő.

A Pullen Könyvtár már évek óta igyekezett megismertetni olvasóival a nyomtatott indexeket, újabban ezek CD-ROM-változatait, s azokat a CD-ROM-kiadványokat is, amelyeknek nincs nyomtatott megfelelőjük. A kérdés csak az, hogyan fér bele mindez a könyvtárhasználat oktatásának egyetlen órájába.

Helyi szolgáltatóközpontból elérhető adatbázisok

A jövőben az oktatásnak számolnia kell az egyetem központi gépébe töltött adatbázisokkal is. Ezek bemutatása egybekapcsolható az online katalógusával, mivel ugyanarról a terminálról használhatók. Egy másik lehetőség a helyi adatbázisok megismertetése az alapvető keresési technikákkal együtt. Mindkét téma magában is egy-egy órát igényel (gyakran ez sem elég), s a kétféle oktatás már nagy óraterhelést jelent.

A könyvtárosok és az oktatók kapcsolata

Ahogy a könyvtárhasználat oktatásának jellege változik, a könyvtárosoknak és az oktatóknak szorosan együtt kell működniük. Nem tolódhat el a képzés teljesen a CD-ROM technika irányába. Mindig tisztázni kell, hogy a csoportnak speciális képzésre van-e szüksége, vagy meg kell-e vele ismertetni a hagyományos eszközöket és módszereket is. Közben azonban folyamatosan tájékoztatni kell az oktatókat a keresőprogramok változásairól és az új adatbázisokról is.

Technostressz

Már most is tudjuk, mit jelent az egyre több és több adatbázis megismertetése, de az ebből adódó gondok idővel gyarapodnak. Nehéz bemutatni egy keresőprogramot használó adatbázist, majd átváltani egy másodikra, amelynek más a keresőrendszere, esetleg még harmadikra, negyedekre is, és eközben elmagyarázni minden egyes adatbázis jellegzetességeit, keresési parancsait. Hogy ezt a nehézséget ki lehessen védeni, a könyvtárosoknak előzetes gyakorlással jobban fel kell készülniük az oktatásra, és közben a nagyobb mértékű szabványosításért is küzdeniük kell.

Következtetések

A Georgiai Állami Egyetemen a könyvtárhasználat oktatásának programja a technikai fejlődés-

hez igazodva jelentősen megváltozott. A könyvtár valószínűleg tipikusnak mondható az Egyesült Államok felsőoktatási könyvtárai sorában. Először az online keresés, majd az online katalógusok, végül a CD-ROM adatbázisok megjelenésével a könyvtár a legfejlettebb technika központjává vált. Míg korábban a könyvtárosok, az oktatók és a hallgatók elsősorban a nyomtatott anyagokkal foglalkoztak, mára a helyzet látványosan megváltozott. A könyvtárosnak mind a nyomtatott, mind az új forrásokat meg kell ismertetnie a hallgatóval. Amíg nem kellő mértékű a szabványosítás, egységesítés, a keresést befolyásoló egyedi sajátosságokról is beszélnie kell.

Az új technika intenzívebb oktató-könyvtáros együttműködést tesz szükségessé, hogy a hallgatókat tájékoztathassák az új forrásokról és eszközökről. Együttes erőfeszítések teszik lehetővé, hogy a diákok „élethossziglani tanulók” legyenek, akik mindig képesek megtalálni a valamilyen feladathoz vagy döntéshez szükséges információt. Végül is ez az alapvető cél.

/BLUMENTHAL, C.–HOWARD, M. J.–KINYON, W. R.: The Impact of CD-ROM technology on a bibliographic instruction program. = College & Research Libraries, 54. köt. 1. sz. 1993. p. 11–16./

(Murányi Péter)

Szakirányú végzettség a tudományos szakkönyvtárban

Észak-Karolina államban tizenkét szakkönyvtárost kérdeztek meg a szakirányú végzettség fontosságáról. Közülük hatnak a könyvtárosi diplomája mellett volt ilyen végzettsége, hat csak könyvtárosi végzettséggel rendelkezett.

Amikor az utóbbiakat megkérdezték első könyvtári munkanapjukról, a várakozás ellenére nem számoltak be intenzív szakmai felkészülésről, nem olvasták az adott terület szakfolyóiratait, tanácskönyveit, hogy otthonosabban érezhessék magukat.

Hárman közülük viszont már hallgató korukban jelenlegi munkahelyükön abszolválták szakmai gyakorlatukat. A hat könyvtáros közül kettő szerint a szakirányú referenzkérdéseket a rendelkezésre álló kézikönyvekből meg lehet válaszolni.

A terminológiával és a szakmai zsargonnal mindegyikük szembekerült mint problémával. Egyikük azonban azt gondolja, hogy ugyanez érvényes egy közönyvtárban is. A terminológiai problémák megoldása sok időt vesz el, és kellemtelen is, de megnyugtatóan megoldható.

Az olvasók egy része nem törekszik arra, hogy a könyvtárosnak minden információt megadjon, mert feltételezi, hogy az vagy nem érti, vagy nem szükséges, hogy értse a problémát. Egyes olvasók azt éreztetik a könyvtárossal, hogy ő „nem tud semmit”. Jó néhányan pedig eleve úgy viselkednek, hogy a könyvtáros nem tarthatja magát kompetensnek.

Másfelől azonban több olvasó nagyon szívesen beszél kutatási témája részleteiről, és kifejti információs igényeit még akkor is, ha mindez időigényes. Sok olvasó kellemes meglepetéssel veszi tudomásul, hogy a könyvtárosnak van általános képe az ő szakterületéről.

Volt, aki az intézmény kutatólaboratóriumainak vezetőivel beszélgetett tevékenységükről, információs igényeiről, és ezt a kezdeményezést igen pozitívan fogadták.

Szakirányú végzettség híján a könyvtárosok érzik státusbeli egyenlőtlenségüket az olvasókkal szemben, de gyakorta ezt is az olvasók személyiségével hozzák összefüggésbe: sok tudós lenézi